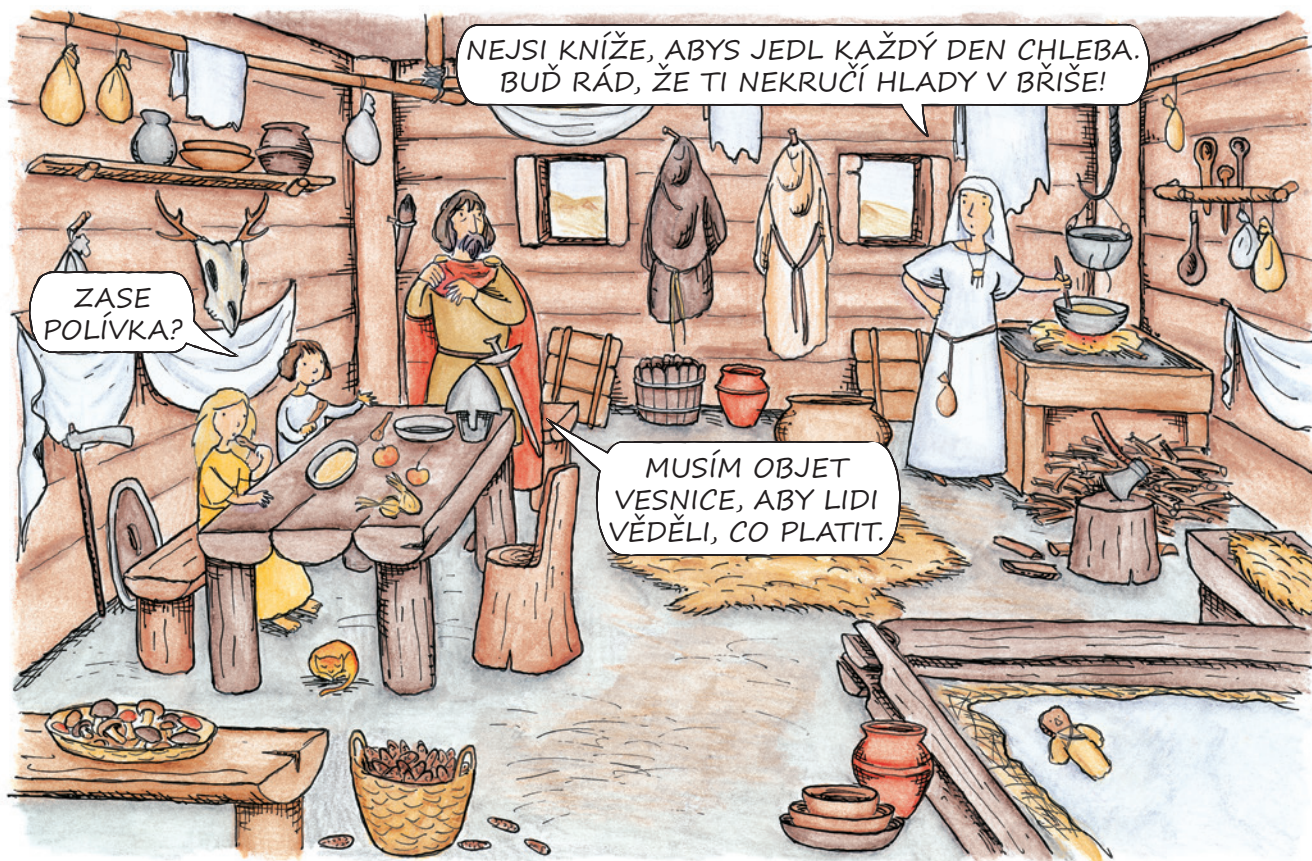

Jak měli vzácné hosty

Příběh z přemyslovského hradiště

Na pouti časem jsme se s Bělou a Kubou přehoupli přes rok jedna do raného středověku. Ocitáme se v době kolem roku 1000 našeho letopočtu a ty jsi určitě zvědavý, co se za uplynulých dva tisíce let změnilo. Bylo toho dost. Keltové zmizeli a místo nich naše území osídlily kmeny Germánů. Když i ty odešly, usadili se v české kotlině v polovině 6. století, tentokrát již natrvalo, Slované. Živili se hlavně zemědělstvím, ale bylo mezi nimi i čím dál víc řemeslníků a obchodníků. Vytvořili první státní útvary a šířili novou víru – křesťanství. Pověst o praotci Čechovi, který Slované přivedl z dalekého východu, určitě znáš. Ale jestlipak ses i ty už někdy vyšplhal na horu Říp a rozhlédl se po té kráse kolem? Ne? Tak bys to měl určitě napravit!

Na návštěvě ve Velkomoravské říši

V 9. století byla nejvýznamnějším státem ve střední Evropě Velkomoravská říše. Její vládcí z rodu Mojmirův k nám jako první zavedli křesťanství. Z Byzantské říše povolali učence Konstantina a Metoděje, kteří ho šířili mezi obyčejnými lidmi. Vytvořili proto i spisovný slovanský jazyk a první písmo – hlaholici. Chceš-li se o Velkomoravské říši dozvědět víc, doporučím ti Archeoskanzen Modrá u Velehradu nedaleko Uherského Hradiště. V rozsáhlé rekonstrukci velkomoravského sídliště se vším, co k němu patřilo (od studny přes obyčejné polozemnice po kostelík a knížecí palác i dobové oblečení na figurínách), si budeš připadat, jako by ses v čase vrátil o více než 11 století zpět. Další informace naleznáš na internetových stránkách www.archeoskanzen.cz.

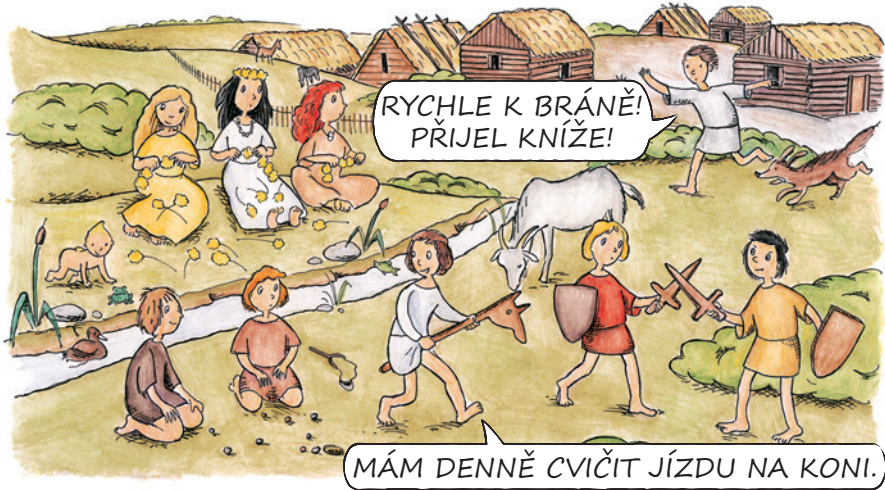

Vstup do skanzenu střeží mohutná dřevěná brána s palisádovým opevněním – stěnou z kůlů zaražených hustě vedle sebe.

TIP NA VÝLET

1

Běla a Kuba žijí na hradišti, které založil kníže z rodu Přemyslovců. Jejich táta je tu nejvýznamnější muž. V mládí knížeti věrně sloužil a se zbraní v ruce ho doprovázel na cestách. Když se oženil, dostal od něj za odměnu úřad správce hradiště. Rodina má pěkný dům a dostatek jídla. Otec se ale musí starat o bezpečnost hradiště i území kolem něj, vybírat od lidí poplatky a organizovat jejich práci pro knížete. Někdy s tím má plné ruce práce. Jako třeba dnes, kdy vyráží do okolních vesnic. Poddaným je třeba připomenout jejich povinnosti.

2

Kuba a Běla se zaradovali. Je před nimi volný den bez otceva přísného dozoru! Hlavně Kuba je rád. Až vyroste, bude z něj bojovník. Proto musí každý den tvrdě trénovat. Dnes ho to ale ani nenapadne. Jakmile se za otcem zavřela brána, přidaly se obě děti k houfu hrajících si kamarádů.

Novoty přicházejí pomalu

V životě rolníků zůstalo mnohé při starém. Dál žili v malých osadách uprostřed lesů, z nichž si ukrajovali půdu na políčka. Dál bydleli v jednoduchých domech bez oken a komínů. Uvnitř měli jen ohniště či pickou, špalky na sezení a možná lavici a truhlu – stůl ani skříň obyčejní lidé ještě neznali. Pro postele často nezbylo místo, takže spáči se poskládali na zem (nejlépe na tom byla mimina spící v zavěšené plachtetce). Dál se pěstovaly rostliny a chovala zvířata. Dál se pracovalo s jednoduchými nástroji ze dřeva, kamene, parohů a kostí. Lidé si je většinou vyráběli sami, stejně jako látku na šaty či další užitečné věci z kůže, lýka a proutí.

Spalo se všelijak, každý si „ustlal“, kde to šlo.

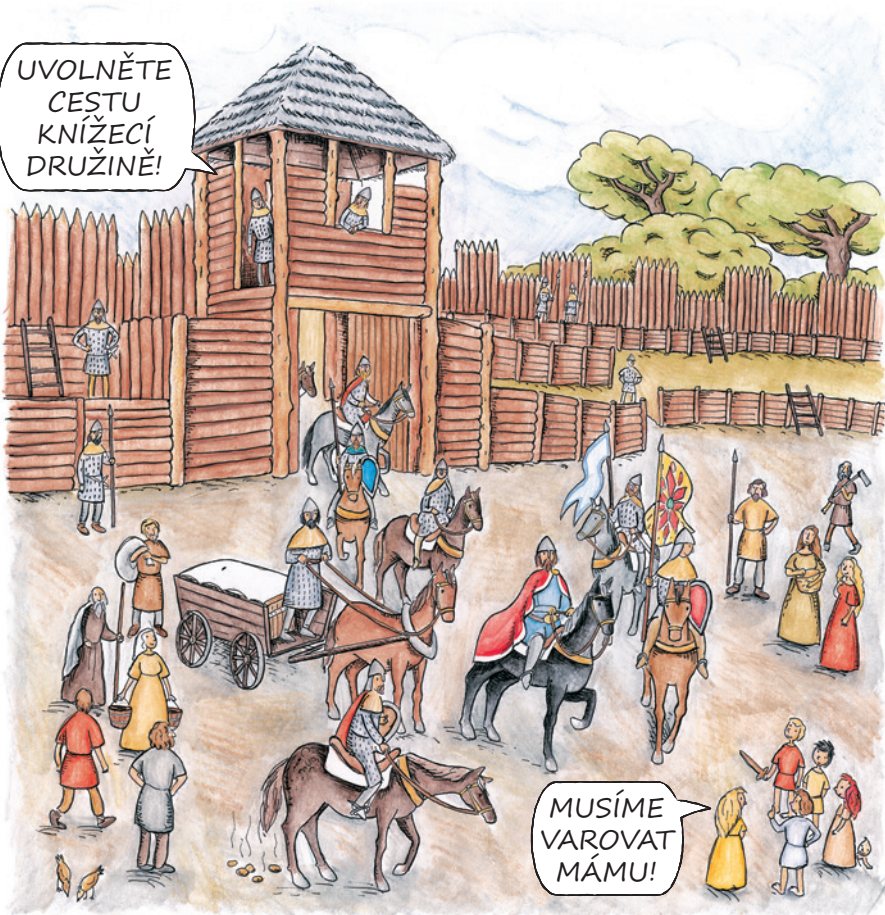
Největší cennosti

Byly to železné předměty – nůž, sekera, srp, radlice, kosa a nůžky na stříhání ovcí a látky. Kupovaly se draho od kováře a lidé si je hlídali jako oko v hlavě. Na trhu se obstarávaly také žernovy (veliké kulaté kameny, mezi nimiž se ručně mlelo obilí), keramika a sůl. Keramické nádoby se časem přestaly dělat doma „na koleni“, jak bylo obvyklé v pravěku. Začali je vyrábět hrnčíři, pracující s hrnčířským kruhem.

MÁ TO TAK NĚKDO ŠTĚSTÍ!

Staré železo se schovávalo a dávalo se přetavit na nové nástroje. Když někdo našel ztracenou podkovu, byl to pro něj poklad. Dodnes věříme, že podkova znamená štěstí!

3

Jenže u brány záhy propuklo veliké pozdvižení. Zcela bez ohlášení přijel kníže se svou družinou.

4

Nečekaná novina mámu zaskočila. Co teď? Zvládne se o vzácného hosta náležitě postarat?

DO ZAHRADY PRO
OVOCE, ČERSTVOU
VODU ZE STUDNY!
AŽ UŽ TO LÍTÁ!

TO NÁM BYL
ČERT DLUŽEN...

5

Naštěstí si máma vždy ví rady. Než kníže dojel od brány ke dvorci, stihla se upravit a přichystat malé občerstvení. Pomoci ale musely i děti. Bylo jim jasné, že z volného dne nebude nic...

6

Kníže byl rád, že je u cíle dlouhé cesty. Pozvání k občerstvení přijal s chutí. Potěšilo ho, že si konečně dá chleba a maso. Cestou ho ve vesnicích krmili samými polívkami a kašemi. Bělu s Kubou zaujala tajemná truhla, kterou pod dozorem cizího kněze uložili do síně. Co asi ukrývá?

DÍKY,
PANI.

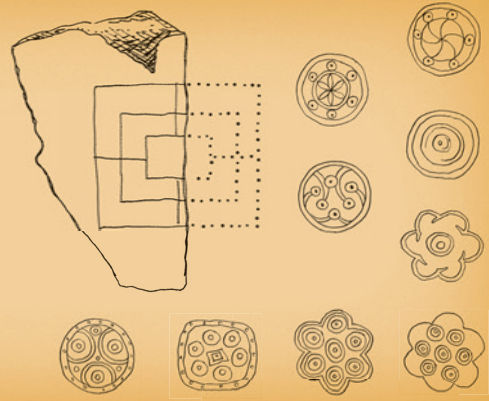
VÍTÁM TĚ, VZÁCNÝ
PANE. MUŽ SE
BRZO VRÁTÍ.
ZATÍM SE POSILNI...

OPATRŇĚ!
A TY SE
OD NÍ
NEHNI ANI
NA KROK.

ŽE BY
POKLAD?

Mlýn

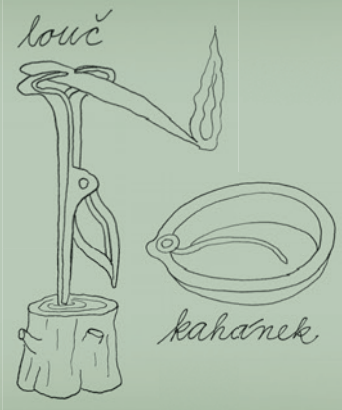
Už v raném středověku lidé hráli mlýn, dodnes oblíbenou deskovou hru. Zeptej se rodičů, jestli si ji s tebou zahrají! Pokud hru doma nemáte, můžeš si ji klidně vyrobit. Potřebuješ jen jednoduchý herní plán a čtrnáct hracích kamenů dvou barev. Na obrázku si můžeš prohlédnout, jak vypadal raně středověký mlýn.

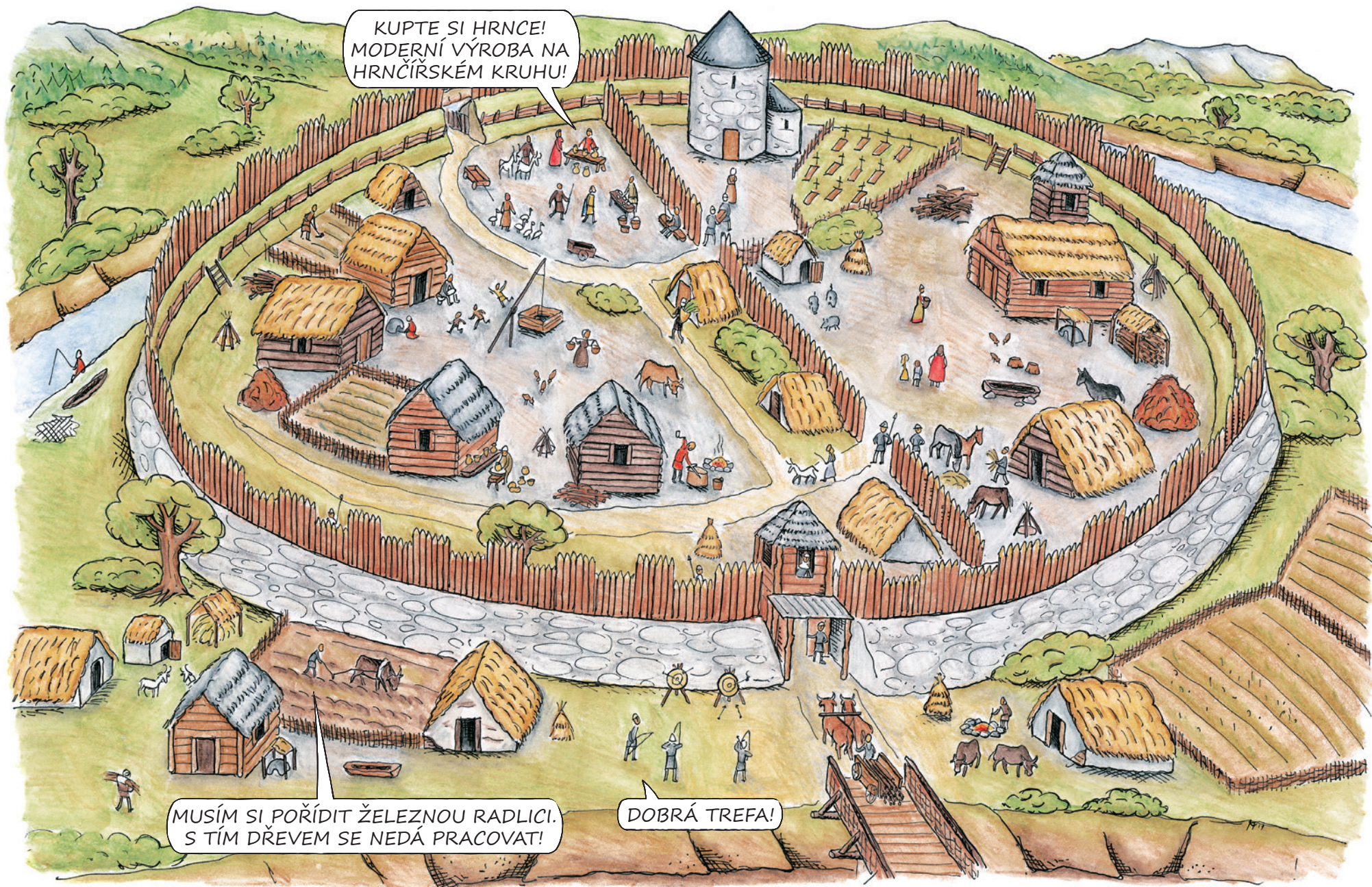
Část kamenné hrací desky byla nalezena v Praze, hrací kameny vyřezané z parohů pocházejí z Mikulčic na Moravě.

U Slovanů opravdu není nic nového?

Neboj, něco se najde. Chovali husy, kachny a slepice, takže jídelníček se rozšířil o drůbeží maso a vejce. Na zahrádkách by sis vybral z několika druhů zeleniny, včetně středoevropské speciality – okurek. Vyšlechtěné stromy nabízely lepší ovoce, než jaké rostlo divoce v lese. Objevily se i první úly. Spousta medu se spotřebovala na slazení a výrobu oblíbeného alkoholického nápoje – medoviny. Od včel se získával také vosk, z něhož se zhotovovaly svíčky. Byly ale vzácné a drahé, a tak se nejčastěji svítilo loučemi či olejovými kahánky.

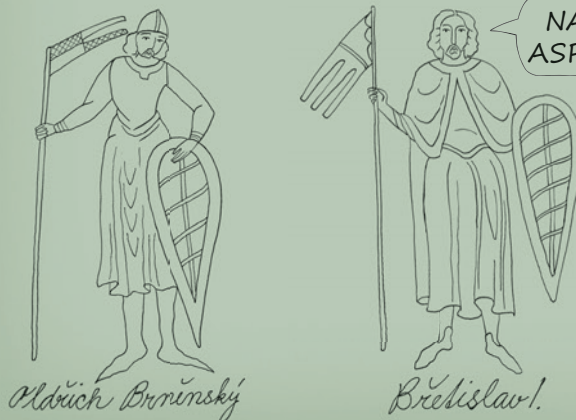
Nedostatečné a nebezpečné osvětlení ohněm lidé používali až do vynálezu elektriny v 19. století.

7 Odpoledne máma dohlížela na přípravu večerní hostiny a Běla s Kubou se ujali knížete. Provedli ho po dvorci a hradišti. Obstáli skvěle! Ukázali mu všechno – jeho palác, sýpku i kostel se hřbitovem. U brány načapali strážce, jak si klidně hrají mlýn! Poté prošli zbytek hradiště. Kolem kovárny, tesařské, hrnčírské a šperkařské dílny došli až na tržiště a k hradbám. Kníže byl s jejich službou spokojen a pěkně se dětem odměnil. Kuba využil příležitosti a zeptal se, co ukrývá tajemná truhla.

Pracovat, nebo vládnout?

Být rolníkem nebo řemeslníkem, od rána do večera se dřít na poli či v dílně, to není nic pro mě, říkáš si možná! V raném středověku bys ještě mohl být panovníkem. Právě tehdy se objevili někteří schopní vůdci, kteří vytvořili první státní útvary na našem území – Sámovu říši, Velkomoravskou říši a několik rodových knížectví v Čechách. Rod Přemyslovců byl tak úspěšný, že časem ovládl ostatní knížata na území Čech a posléze i Moravy. Přemyslovců jako první sjednotili celou zemi pod svou vládou a položili tak historický základ našeho státu. Jenže, jak na to, že?

Rod Přemyslovců vládl českému knížectví a později království déle než 400 let. V čele země se během té doby vystřídalo více než 30 přemyslovských panovníků. Ve 12. století zobrazil některý neznámý umělec na zdech rotundy sv. Kateřiny ve Znojme. Vyčet rozdílů je na s. 79.

Panovníkem snadno a rychle

Stačí mít štěstí a narodit se do významnější rodiny, třeba kmenového vůdce. Být schopný bojovník a přesvědčivý řečník. Nashromáždít prostředky a obklopit se udatnými kamarády. Pak se jen prohlásíš za pána půdy v okolí a začneš od lidí požadovat poplatky za to, že na ní hospodaří. Nelíbí se jim to? Pošli k nim svou družinu. Když jim nová pravidla vysvětlí silní chlapíci s mečem, jistě pochopí, že je lepší odevzdat ti část úrody než přijít o střechu nad hlavou. Postav také několik hradů a dosad' na ně členy družiny jako správce. Nemůžeš být přece všude. Oni budou hrady hlídat a vybírat od lidí poplatky. Až přijedeš, budou tě i s družinou nějakou dobu živit. Případá ti to trochu neomalené? Tak úplně bez práce to nebude – musíš se postarat o ochranu říše a jejích obyvatel před útoky nepřátel. Co když se jiný panovník rozhodne vládnout právě na tvém území, a aby toho dosáhl, bude vše pálit a ničit. Pak budou tví poddaní ještě rádi, že tě mají! Je to hezky vymyšleno, že? A opravdu to fungovalo, takto nějak vznikaly první raně středověké říše.

Na knížecí stolec povolávali panovníka jeho věrní.

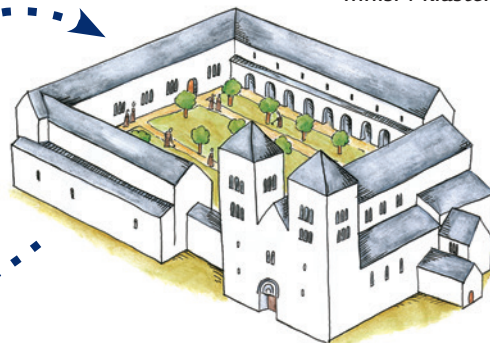
8 Ke Kubovu velkému zklamání se ukázalo, že obsah truhly nepatří knížeti, nýbrž knězi. Takže žádné vzácné šperky, žádná hromada denárů?

9 Kněz vyndal z truhly obrovskou, pečlivě zabalenou knihu. Ukázal ji dětem a vysvětlil jim, že jsou v ní písmem zaznamenány modlitby i vyprávění o životech svatých. Údiv Kuby a Běly nebral konce. Ještě nikdy nic takového neviděli!

10a Kněz Ondřej dětem vyprávěl, jak kniha vznikla.

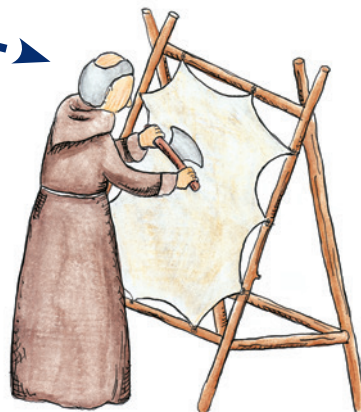

10b Rukopis vyrobili mniši v klášteře.

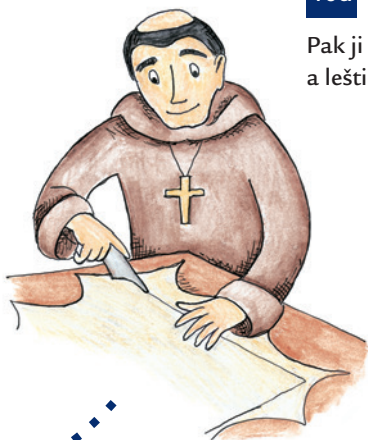
10c Nejdřív vyčinili oslí kůži.

10d Pak ji hladili a leštili.

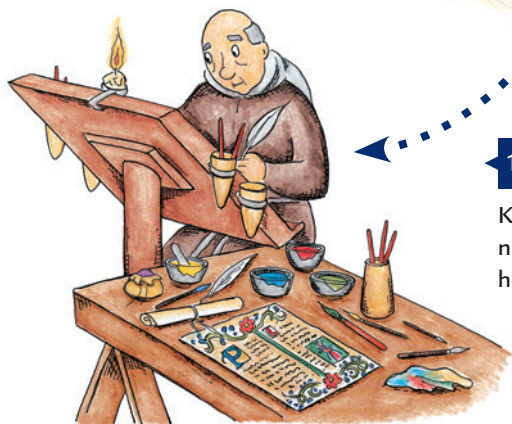
10e A poté pergamen pěkně ořízli.

10g A nakonec knihvazači svázali.

10f Když písaři rukopis napsali, iluminátoři ho vyzdobili.

Staň se iluminátorem

Středověké rukopisy lidé psali rukou. Nejprve na pergamen, později na ručně vyráběný papír. Stránky bylo zvykem barevně zdobit – iluminovat. Každý takový rukopis je jedinečným dílem. Na obrázku vidíš iniciálu, tedy ozdobné první písmeno. Je z *Vyšehradského kodexu*, který vznikl v závěru 11. století. Zobrazuje nejslavnějšího z přemyslovských knížat, sv. Václava. Na černobílé variantě si můžeš vyzkoušet práci středověkého iluminátora. Barevný originál najdeš na s. 79.

10

Jaký příběh vzácného rukopisu děti od Ondřeje slyšely? Poslouchej: „Přicházím z kláštera, v němž mniši žijí uzavřeni před okolním světem. Čas tráví péčí o klášterní hospodářství, modlitbami a prací v písařské dílně – skriptoriu. Tam vznikají knihy jako tato. Nejprve jsme z oslí kůže vyrobili pergamen. Na něj se brkem a inkoustem psalo jedno písmenko za druhým. Pak se okraje a stránky rukopisu vyzdobily. Byla to velká práce a trvala roky. Nakonec jsme listy svázali k sobě. Když jsem odjížděl, opat rozhodl, abych si knihu vzal s sebou a šířil s její pomocí slovo boží.“

Platidla

V raném středověku se dál rozvíjel obchod. Vládcí si opatrovali luxusní zboží z ciziny a ostatní prodávali a nakupovali na trzích, které se pravidelně konaly u hradů. Odpradávní lidé při obchodování měnili jednu věc za druhou. Později začali používat speciální platební prostředky. U nás to byly železné hřivny a zvláštním způsobem pečlivě složené šátečky z jemného plátna. V 10. století začala knížata v Čechách zavádět mince – i proto, že jim to usnadnilo vybírání daní (peníze se uchovávají a převážejí přece jenom lépe než třeba ošatky vajec). Přemyslovci nechali ze stříbra razit denáry, které se staly všeobecně rozšířeným platidlem během první poloviny 11. století.

Jeden denár měl hodnotu deseti šátečků. A víš, že slova platit a platidlo mají svůj původ právě v pojmenování plátěných šátečků?

Pánové a poddaní

Už je ti asi jasné, že obyčejný zemědělec na tom nebyl lépe než před dvěma tisíci lety – ba naopak! Dřív byl svým pánem a všechno čas věnoval práci na svém. Co si vypěstoval, snědl, a když chtěl víc masa, zašel do lesa na lov. Ty časy jsou ale dávno pryč! Nyní má nad sebou knížete, pána celé země. Patří mu i zvířata v lese, a tak jít na lov bez dovození se nemůže. Kníže se sice stará

o bezpečnost země, vyžaduje však za to poplatky a různé služby.

Lidé mu musejí pravidelně odevzdávat část toho, co si vydlají, vyrobí či vypěstují. A také jsou povinni pro něj zadarmo pracovat, například při senoseči či stavbě mostů. Někdy dostane celá osada na starost jeden druh činnosti. Památka na to se uchovala až do 21. století v některých místních názvech – co myslíš, že pro knížete dělali lidé v Hrnčířích nebo Mydlovařech?

NEUŽÍREJ, TO JE PRO KNÍŽETE!

11

Běla i Kuba by Ondřejovu vyprávění naslouchali až do rána. Ale nedalo se nic dělat, byl čas jít spát. Máma si o Ondřejově velkorysé nabídce myslela své. Nediv se, vždyť číst a psát tehdy umělo jen několik málo vzdělaných duchovních. Děti na život připravovali rodiče – dívky se naučily starat o domácnost, ze synů museli být dobří hospodáři, řemeslníci, obchodníci nebo – jako v Kubově případě – bojovníci. Víc nebylo potřeba...

12

Než děti po dni plném dojmů usnuly, přemýšlely o Ondřejově nabídce. Kubu rukopis okouzli natolik, že nakonec ani nevěděl, co by se mu líbilo víc – ohánět se zbraní v sedle krásného koně, nebo si jako učený vzdělanec každý den číst v nádherných knihách? Co by sis na jeho místě vybral ty?

Okázalost vládců

Bydleli v lepších domech (kamenných palácích) s dobrým vybavením (měli stůl, postel, truhly se zámkem, železný kotel na teplou vodu i na vaření). Jedli dosyta a chutnější jídla, především maso a chleba; ten byl vzácný, protože vyžaduje kvalitní mouku a dlouhou přípravu. Panovníci se odívali do luxusních látek, zdobili krásnými šperky, honosili nádhernými zbraněmi, jezdili na koních a myli se v parních lázních. Všichni lidé v raném středověku nosili v podstatě stejný druh oděvu, jehož základem byla jednoduchá halena. Pána od sluhy ale rozeznáš – podle materiálu, barvy, zdobení a někdy i délky. Urození mohli nosit šat dlouhý až po paty, zatímco obyčejný smrtelník nesměl mít halenu delší než po kolena. Ženy si přes spodní dlouhý šat oblékaly volnější a popřípadě zdobenější svrchní oděv. V chladném počasí se lidé halili do plášťů a muži nosili první předchůdce kalhot. Pořádně si prohlédni oblečení na kresbách v příběhu Běly a Kuby. Pěkné, vid'! Tak si říkám – nebyl by šat přemyslovského knížete či kněžny hezkou maskou na karneval?

Délka a tvar haleny se ovlivňovaly podvázáním v pase.

Nové náboženství

Křesťanství je náboženství, jehož základem je víra v jediného Boha, který stvořil a řídí svět, a jeho syna Ježíše Krista. Vzniklo v první polovině 1. století v oblasti Palestiny. Křesťané přijímají křest a další svátosti, dodržují deset božích přikázání (například nekrást a nezabýjet), světi křesťanské svátky a věří, že po smrti dobré lidi čeká věčná blaženost na nebesích. Hříšníci budou zatraceni v pekle. Posvátnou knihou křesťanů je bible. Během raného středověku se křesťanství rozšířilo téměř po celé Evropě. Prvními křesťany

Má jednu ženu.

Mrtvé pohřbívá v přírodě.

Doma se modlí u křížku.

Doma se modlí u sošek bůžků.

křesťan

Církvi platí poplatek – desátek.

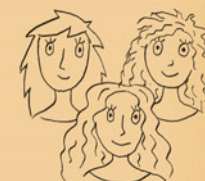
pohan

Mrtvé pohřbívá na hřbitově.

Chodí do kostela.

Má více žen.

Uctívá stromy a prameny.

Bohům obětuje část úrody i majetku.